

4. Білозубенко В. С. Інноваційна система Європейського Союзу: особливості формування та розвитку : монографія / В. С. Білозубенко. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2012. – 456 с.
5. Глобальная трансформация инновационных систем : сб. науч. тр. / отв. ред. Н. И. Иванова. – М. : ИМЭМО РАН, 2010. – 163 с.
6. Официальный веб-сайт Европейского Союза [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://europa.eu>. – Название с экрана.
7. Европейская Комиссия [Электронный ресурс] : офиц. веб-сайт. – Режим доступа: <http://ec.europa.eu>. – Название с экрана.

УДК 330.362

ІНСТИТУЦІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ МЕХАНІЗМУ АКТИВІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

М. Ю. Шеверя

Поглиблення ринкових відносин в Україні, яке відбувається в умовах активізації інтеграційних процесів і одночасного посилення конкурентної боротьби, визначається комплексністю, багатогранністю та динамічністю. Через ускладнення глобального та регіонального конкурентного середовища викликає необхідність розвивати стратегічний потенціал країни, функціонування якого забезпечує формування довгострокових конкурентних переваг. Активізація стратегічного потенціалу базується на формуванні інституціональної архітектури конкурентоздатної країни, переведення економіки на інноваційну модель розвитку, впровадження структурних і регуляторних новацій. Тому дослідження механізмів, які активізують стратегічний потенціал і є модераторами довгострокових конкурентних переваг національної економічної системи, набувають усе більшої актуальності.

Проблеми інституціоналізації національної економіки розглянуті в працях В. Гейця, Л. Федулової, В. Мікловди та інших вітчизняних дослідників. Але визначення механізму активізації інноваційного потенціалу країни на основі побудови інституціональної архітектури не приділено достатньої уваги.

Метою статті є обґрунтування основних інституційних складових стратегічного потенціалу та визначення інституційних детермінант

конкурентоспроможності національної економіки.

У процесі дослідження були використані методи каузальної індукції, наукової абстракції, моделювання системи детермінантів та інші.

При формуванні інституціонального потенціалу рекомендовано звернути увагу на елементи інституціональної системи, яка включає регульовальну, нормативну та культурно-пізнавальну підсистеми [1]. Серед механізмів активізації стратегічного потенціалу виділені ринкові й адміністративні. В сучасних умовах достатньо складно використовувати лише ринкові механізми, останні доповнюються важелями державного управління, що дозволяє запропонувати таку конструкцію мотиваційного механізму інноваційного розвитку національної економіки та активізувати її стратегічний потенціал. Фактично пропозиція вторинного ринку стимулює попит на ринку первинному. Тобто виробництво продуктивних інновацій залишається саме таким лише при появі нових технічних або технологічних розробок.

Механізм, який активізує попит на вторинному ринку, полягає в акціях державних або регіональних органів влади з формування певного рівня якості життя, які формують попит на інноваційні товари чи технології, викликають і надають можливість споживачам жити

за більш якісними стандартами, використовувати більш продуктивні технології праці та відпочинку. Зростання попиту на ринку продуктивних інновацій уже є важелем збільшення виробництва інноваційних товарів, який доповнюється механізмами активізації їх виробництва. До останнього віднесено систему преференцій для підприємств, що виробляють інноваційні продукти, наприклад, фінансові, кадрові, інформаційні ресурсні і т. ін. Фінансові пільги надають можливість зменшити витратність інноваційного виробництва та підвищити її рентабельність. Кадрові преференції спрямовані на пільгову для інноваційних підприємств державну систему підвищення кваліфікації кадрів. Інформаційні преференції спрямовані на забезпечення виробників новітньою інформацією стосовно стану розвитку наукової думки в даному секторі інноваційної активності. До механізму впровадження інноваційних ідей і розробок відносяться в першу чергу важелі, які визначені в механізмах попиту та пропозиції на вторинному ринку інновацій і висвітлені вище. Вони доповнюються такими складовими, як кредитні інструменти, заходи прямого державного стимулювання споживачів наукових розробок, формування інноваційної системи та ін. Механізм розроблення інноваційних проектів спрямовано на стимулювання пропозицій на первинному ринку, коли між виробниками інноваційних проектів посилюється конкуренція. Побудова цього механізму включає механізми стимулювання попередніх ланок ринку інноваційної продукції та інструментарій стимулювання генерування ідей. До важелів цього механізму належать законодавчі заходи з захисту прав інтелектуальної власності; регіональні кластери інноваційного спрямування; державно-приватне партнерство в галузі наукових розробок; пільгове стимулювання корпоративного сектора з організації та проведення науково-дослідницьких робіт, підтримання креативного духу за допомогою державних конкурсів, премій, грантів тощо.

Деякі науковці рекомендують мотивуючі важелі інноваційного розвитку визначати залежно від типу моделі інноваційного розвитку національної економіки. В. Стадник окреслює

такі типи інноваційного розвитку країни: науково-технічне лідерство; швидке поширення перспективних нововведень; усебічний інноваційний розвиток. Для України з її доволі високим інтелектуальним та креативним потенціалом і ризиково-індивідуалістичним типом менеджменту найбільш перспективною рекомендована модель усебічного інноваційного розвитку, яка, з одного боку, створює передумови для підвищення інноваційної наповнюваності функціонування малого бізнесу, а з іншого – може сприяти розвитку пріоритетних для країни галузей, створюючи умови для появи «точок економічного зростання», що виникатимуть на основі науково-технічних розробок, які створені в певному регіоні [3]. Складовими даного типу моделі інноваційного розвитку національної економіки запропоновані державне фінансування у обґрунтованих і необхідних обсягах освітньої галузі; пільговий режим оподаткування інноваційних проектів; податкові канікули на прибуток, отриманий від реалізації інноваційних проектів; прискорена амортизація.

Джерелом розвитку є виникнення і розв'язання протиріч різних рівнів: від особистого – до міждержавного. Але при формуванні інституціонального потенціалу країни певні протиріччя можуть набувати форми обструкцій. Головними елементами суперечностей названі такі: принципова невизначеність вибору між альтернативними напрямками подальшого розвитку, збереження позаекономічних (владних) методів управління, високій рівень соціально-економічних витрат ринкової трансформації, велика питома вага у валовому внутрішньому продукті результатів діяльності кримінального тіньового сектора, відсутність державної політики, що визначає пріоритети інституційного оформлення відносин між економічними суб'єктами [1]. Крім указаних обструкцій, які потрібно враховувати, неможливо не назвати такі, як нерозвиненість і небажання розвивати соціальне партнерство, виникнення і загострення протиріч між найманими працівниками та роботодавцями, правовий нігілізм, корупція.

Розвиток інституту підприємництва здійснюється через посилення функцій остан-

нього (економічної, соціальної, політичної, інформаційної, інноваційної, культурної) [2]. Вплив інституалізації на функції рекомендо-

вано здійснювати через детермінанти, наведені на рис.

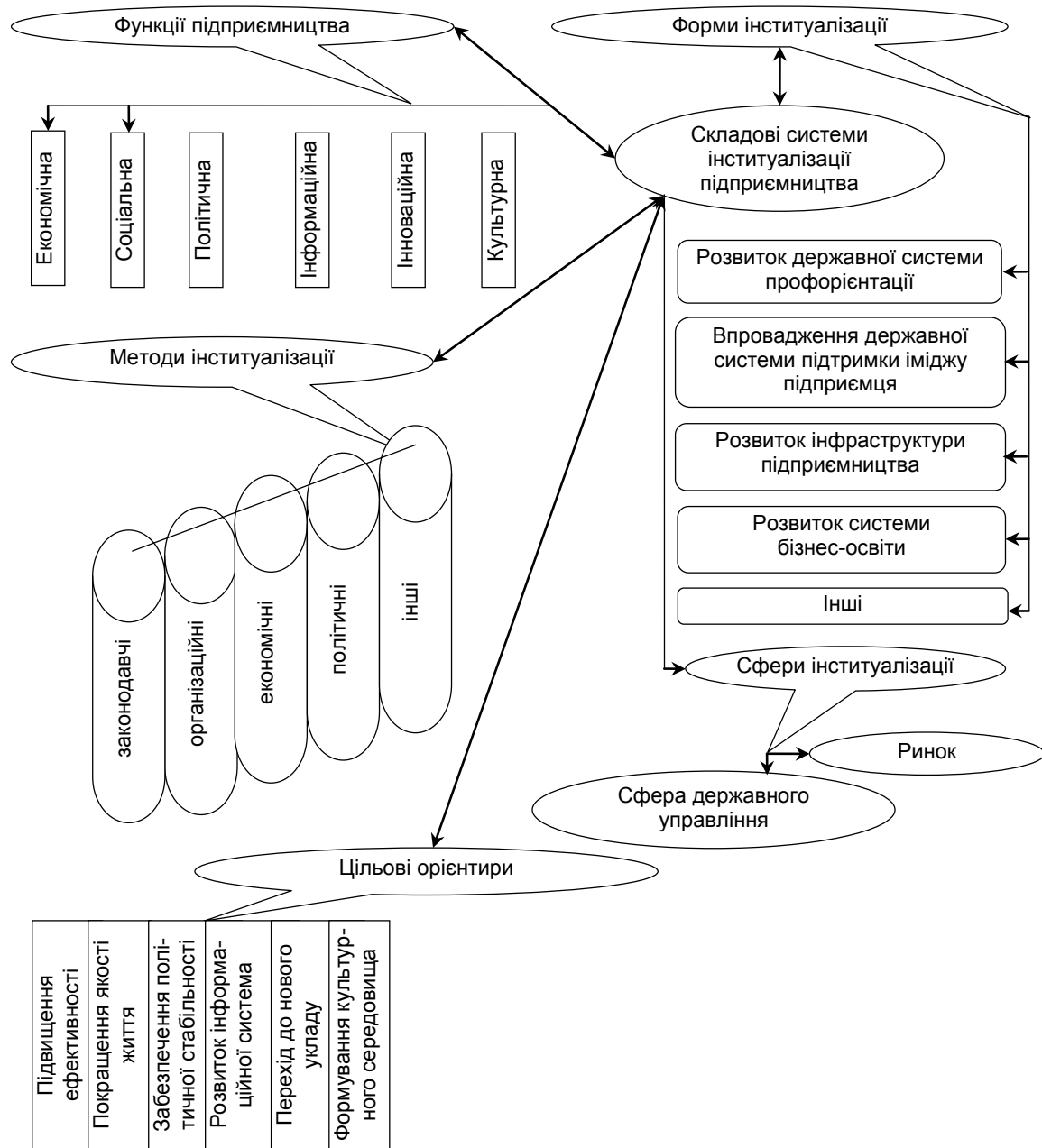

Рис. Системні детермінанти інституалізації підприємництва (складено автором)

Детермінантами визначені основні сфери та фактори інституалізації інноваційного підприємництва, які перетворюють його на систему правил поведінки, яка діє протягом тривалого часу.

Детермінантними сферами інституалізації визначені ринок і область державного управління. Причому механізми можуть бути засто-

совані як на ринку, так і у регуляторному полі. Наприклад, мотиваційний механізм оплати праці формується безумовно на ринку праці, де рівень заробітної плати є еквівалентом ціни робочої сили. З іншого боку, держава встановлює через законодавчі акції, наприклад, мінімальну заробітну плату, або правила тарифної системи, що діє в країні.

Детермінантними формами запропоновано визначати систему державної профорієнтації, яка забезпечить більш ефективний набір робочої сили та її використання. Крім цього, детермінантною формою є підвищення поваги до підприємницької справи через засоби масової інформації та формування іміджу людини креативної, ділової та чесної.

Методи інституалізації, які є визначальними при формуванні інституту інноваційного підприємництва, включають законодавчі, економічні, політичні, організаційні та інші дії.

Визначальними для процесу інституалізації є цільові орієнтири, які поділяються на гуманітарні та технічні, але у комплексі вони спрямовані на формування та досягнення високих стандартів життя як основної конкурентної переваги.

Інституалізація інноваційного підприємництва може проходити у формі еволюційного, кумулятивного та адаптивного змінення [1]. Еволюційний шлях передбачає виникнення нових периферійних правил і перетворення їх на інститути вищого порядку. Кумулятивне змінення являє собою загальні зміни існуючих норм, правил та інститутів. Адаптивне змінення визначається адаптацією новітніх інститутів, які можуть бути внесені ззовні, до існуючого середовища. Прикладом слугують правила західного менеджменту, які все ширше застосовують на вітчизняних підприємствах.

Досвід країн, що домінують на ринку високих технологій, дав підстави В. М. Гейцю сформулювати такі закономірності їхнього технологічного лідерства, які неможливо оминути при окресленні механізму активізації стратегічного потенціалу національної економіки [4, с. 27–38]:

1. Наука та інновації розглядаються не тільки як фундамент і інструмент підвищення конкурентоспроможності, але як базовий, фундаментальний елемент суспільства нового типу, заснованого на знаннях. Країни-лідери використовують на практиці концепції національних інноваційних систем, які визначають корпорації як основний двигун економічного розвитку країни; розглядають інноваційну діяльність у інституціональному ракурсі.

2. Лідерство у жорсткій конкурентній боротьбі досягається не ціновою політикою, а споживчими якостями продукції, що виробляється в даних країнах, при цьому вдосконалити якості неможливо, якщо не ігнорувати інноваційний фактор. Оскільки, за словами Л. І. Федулова, інноваційні процеси інтенсифікуються лише в разі зацікавленості бізнесу та стимулюючої ролі держави, такою ж мірою за конкуренцією високотехнологічних товарів і послуг виступає конкуренція податкових систем і державного регулювання, наукових потенціалів і систем освіти, охорони здоров'я, рівня культури та людського потенціалу різних країн. Конкуренція набуває настільки масштабного характеру, що у боротьбі на світовій економічній арені все частіше виступають політичні сили, включаючи керівників найвищого рівня [5, с. 38].

3. Основна частина наукових досліджень сфокусована в університетах, але корпоративні дослідницькі структури є партнерами. Розвиток наукових досліджень у корпоративних структурах зростає, зокрема потенціал наукових відкриттів і технічних можливостей. Компанія-лідер в інноваціях отримує додаткові конкурентні переваги.

4. Процес нагромадження знань і їх застосування регулюється інноваційною політикою, яка являє собою одну зі складових частин державної політики, що поєднує цілий комплекс заходів, включаючи розвиток і взаємозв'язки по всьому циклу створення та реалізації інноваційного продукту, а також інтеграцію різних сфер політики, що впливають на інноваційний процес [5, с. 39].

Отже, на основі вищевказаного виділимо такі інституційні механізми розвитку економіки знань:

- інституційне – правове забезпечення розвитку економіки знань;
- реформування форм власності інститутів науково-інноваційної сфери;
- удосконалення системи управління та організаційних форм навчальних закладів, науково-дослідних і проектно-конструкторських організацій;

- реформування системи підтримки пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки й інноваційної діяльності;
- розвиток системи інформаційного забезпечення;
- трансформація системи підготовки кадрів;
- комерціалізація нового знання, створення об'єктів ринкової інфраструктури науково-інноваційної діяльності [5, с. 341].

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що для кожної національної соціально-економічної системи існує унікальна комбінація інституцій, яка спрямована на створення високорозвиненого стратегічного потенціалу, а її дія дозволяє сформувати інституціональні конкурентні переваги. Інститути, створюючи в сукупності інституціональну архітектуру, характеризуються дуалістичністю ролі в системі стратегічного потенціалу: з одного – інституціональна архітектура сама по собі представляє стратегічну складову потенціалу, а з іншого є інструментарієм формування стратегії та розвитку стратегічного потенціалу територіальної або національної соціально-економічної системи. При формуванні інституційних механізмів активізації стратегічного потенціалу враховується економічна складова, яка полягає в економії ресурсів, що залучені у стратегічному потенціалі. Стратегічні напрями інституціональних перетворень містять: випереджальний розвиток загальних інститутів ринку та правової держави; підвищення загального рівня прозорості механізмів господарювання; професіоналізацію ринкової, соціальної і державної діяльності, стимулю-

вання розвитку недержавних інститутів; розвиток цілісного інфраструктурного комплексу, інституційний аналіз і проектування та ін.

В подальших дослідженнях заплановано сформувати інституціональну модель активізації стратегічного потенціалу національної економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельнікова В. І. Національна економіка / В. І. Мельнікова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/12461220/ekonomika/harakteristika_ekonomichnogo_potentsialu#691. – Назва з екрана.
2. Регіон: проблеми стратегічного розвитку / В. П. Мікловда, Н. Ю. Кубіній, Г. М. Ножова, Т. Ю. Климко. – Ужгород : Ліра, 2008. – 196 с.
3. Стадник В. В. Мотивуючі важелі й інструменти моделей інноваційного розвитку та умови їх ефективності / В. В. Стадник // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 1. – С. 215–219.
4. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України : в 3 т. – Т. 2. Інноваційно-технологічний розвиток економіки / [за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Кваснюка]. – К. : Фенікс, 2007. – 564 с.
5. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України : в 3 т. – Т. 1. Економіка знань – модернізаційний проект України / [за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Кваснюка]. – К. : Фенікс, 2007. – 544 с.